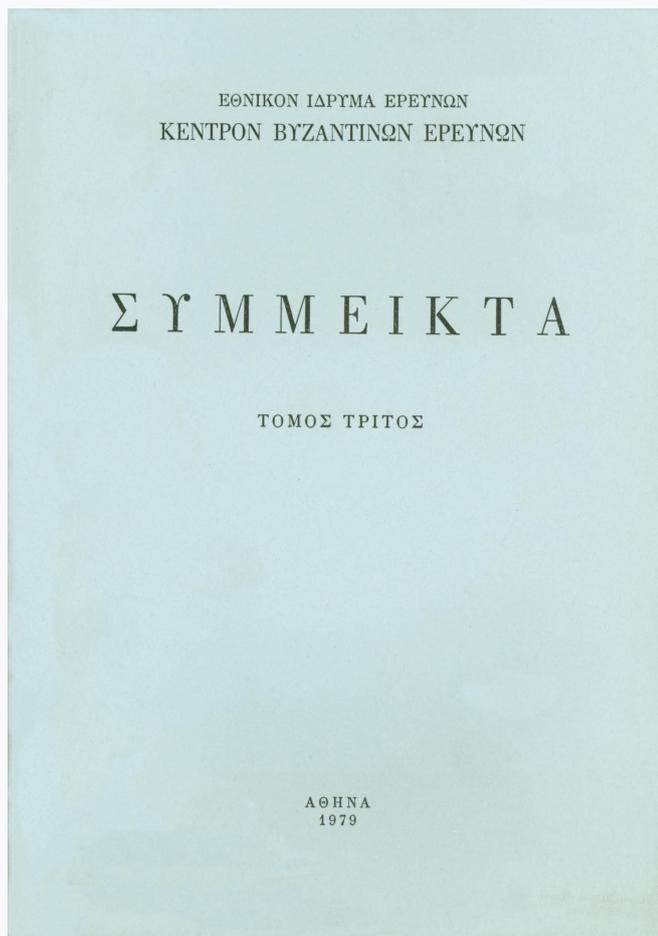

Byzantina Symmeikta

Vol 4 (1981)

SYMMEIKTA 4

Συμβολή στη μελέτη τῆς ἑξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου Α΄ στη δεκαετία 867-877

Βασιλική Ν. ΒΛΥΣΙΔΟΥ

doi: [10.12681/byzsym.675](https://doi.org/10.12681/byzsym.675)

Copyright © 2014, Βασιλική Ν. ΒΛΥΣΙΔΟΥ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΒΛΥΣΙΔΟΥ Β. Ν. (1981). Συμβολή στη μελέτη τῆς ἑξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου Α΄ στη δεκαετία 867-877. *Byzantina Symmeikta*, 4, 301–315. <https://doi.org/10.12681/byzsym.675>

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α΄ ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 867 - 877 *

Οί μελέτες που αναφέρονται στο έργο του Βασιλείου Α΄ του Μακεδόνα (867 - 886)¹, αν και αναγνωρίζουν την πολύπλευρη πολιτική του ιδρυτή της Μακεδονικής δυναστείας, που οδήγησε τη βυζαντινή αυτοκρατορία στο άπιο της στρατιωτικής και πολιτικής της δύναμης, πραγματεύονται την εξωτερική πολιτική του Βασιλείου κατακερματίζοντας την σε τομείς — Ανατολή, Δύση, Βαλκάνια, εκκλησιαστικά προβλήματα κλπ. — χωρίς να επιτυγχάνουν να εκφράσουν σ' έναν αρκετά μεγάλο βαθμό, την ιεράρχηση των πολιτικών φροντίδων της αυτοκρατορίας εκείνη την εποχή.

Είναι αναμφισβήτητο ότι, όταν ο Βασίλειος Α΄ ανέβηκε στο θρόνο, τα προβλήματα ήταν πολλά, διαφορετικής ύφης, κι ακόμη έπρεπε να αντιμετωπιστούν σε διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές. Η εξιστόρηση όμως των επιχειρήσεων του αυτοκράτορα κατά τομείς δεν βοηθά τον ιστορικό να διαμορφώσει μια σαφή γνώμη, μ' άλλα λόγια δεν αφήνει περιθώρια να αντιληφθεί κανείς αν η πολιτική του διαπνεόταν από όρισμένες γενικές αρχές που καθόρισαν τη χρονική προτεραιότητα των ενεργειών του. Πιο συγκεκριμένα, τα θέματα που, κατά τη γνώμη μου τουλάχιστον, χρειάζεται να διερευνηθούν περισσότερο, είναι τα ακόλουθα: η χρονολογική σειρά και διαδοχή όχι μόνο των στρατιωτικών, αλλά και των πολιτικών, διπλωματικών και άλλων ενεργειών του αυτοκράτορα²· ο τομέας που ο Βασίλειος Α΄ θεωρούσε πρωταρχικής σημασίας για την αυτοκρατορία· τα πραγματικά κίνητρα της πολιτικής του Βασιλείου Α΄.

* Αισθάνομαι την υποχρέωση να ευχαριστήσω και από τη θέση αυτή τον κ. Τ. Λουγγή για τη βοήθεια που μου προσέφερε σε όλα τα στάδια αυτής της εργασίας.

1. Βασική ακόμη παραμένει η μονογραφία του A. Vogt, *Basile Ier empereur de Byzance (867 - 886)*, Παρίσι 1908. Βλ. επίσης την αδημοσίευτη διατριβή του N. Tobias, *Basil I (867 - 886), the Founder of the Macedonian Dynasty: A Study of the Political and Military History of the Byzantine Empire in the Ninth Century*, New Brunswick, New Jersey 1969 (University microfilms inc. Ann Arbor, Michigan).

2. Ως τώρα, ο μόνος που έχει δώσει τη χρονική διαδοχή των γεγονότων είναι ο A. A. Vasiliev, *Byzance et les Arabes*, τόμ. Β', πρώτο μέρος: *La dynastie Macédonienne (867 - 959)*, Βρυξέλλες 1968.

I. ΟΙ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ

α) "Ο ξυνση τῆς ἀντιπαπικῆς πολιτικῆς στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαήλ Γ'

Οἱ ἱστορικοὶ συμφωνοῦν ὅτι οἱ σχέσεις τῆς αὐτοκρατορίας μὲ τὸν πάπα Ρώμης ὀξύνονται ἰδιαίτερα μετὰ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 861, ὅποτε ἡ σύνοδος στὰ ναὸ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ἐπικυρώνει τὴν ἐκλογή τοῦ πατριάρχου Φωτίου¹. Οἱ ἀντιθέσεις θὰ γίνουν ὀξύτερες καὶ ἡ ρήξη θὰ ἐπιταχυνθεῖ ἐξαιτίας τῶν ζητημάτων τῆς Μοραβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας².

Τὴν ἐποχὴ πού ἡ Μοραβία εἰσέρχεται στὴ βυζαντινὴ σφαῖρα ἐπιρροῆς καὶ ἡ κατάσταση γιὰ τὴν αὐτοκρατορία ἐμφανίζεται εὐνοϊκὴ στὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ νίκη τοῦ Λαλακάοντος (Σεπτέμβριος τοῦ 863), νίκη πού θὰ ἐπιτρέψει στὰ βυζαντινὰ στρατεύματα νὰ κάνουν δυναμικὴ ἐμφάνιση στὴ Βουλγαρία³, ἡ σύνοδος τοῦ Λατερανοῦ καθαιρεῖ τὸν Φώτιο, ἐπικαλούμενη τὴν ἀντικανονικὴ του ἐκλογή. Ἡ ἐκλογή τοῦ Φωτίου ἦταν πράγματι ἀντικανονικὴ, ἀλλὰ δὲν διέφερε σὲ τίποτε ἀπὸ τὴν ἐξίσου ἀντικανονικὴ ἐκλογή τοῦ Ταρασίου (784 - 806) πού, παλιά, ἡ Ρώμη εἶχε ἀναγνωρίσει καὶ ὑποστηρίξει. Ὁ τωρινὸς ὁμως κάτοχος τῆς παπικῆς ἑδρας Νικόλαος Α' (858 - 867) ἐπιδιώκει νὰ ἀναμιγνύεται ἐμπρακτὰ στὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς⁴.

Ἔτσι, στὸ ἐξῆς, ὀρισμένες παλινδρομήσεις μέσα στὰ πλαίσια τοῦ πολιτικοῦ-ἐκκλησιαστικοῦ αὐτοῦ ἀνταγωνισμοῦ (βάπτιση τοῦ ἡγεμόνα Βόρη ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Μιχαήλ Γ' τὸ 864 καί, στὴ συνέχεια, στροφή του πρὸς τὸν πάπα Νικόλαο τὸ 866) ὀδηγοῦν κατευθεῖαν στὰ γεγονότα τοῦ Αὐγούστου/Σεπτεμβρίου 867, ὅποτε ὁ Φώτιος, μὲ τὴ συναίνεση τοῦ αὐτοκράτορα Μιχαήλ Γ', φτάνει στὸ σημεῖο νὰ ἀναθεματίσει τὸν πάπα Νικόλαο Α'⁵.

Πολὺ λιγότερο κρίσιμη, συνεπῶς, ἐμφανίζεται ἡ κατάσταση γιὰ τὴν αὐτοκρατορία στὴν Ἀνατολὴ ἀπ' ὅ,τι στὴ Δύση, ὅπου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὀξυνση τῶν σχέσεων πρεσβυτέρας καὶ νέας Ρώμης, οἱ Ἀραβες τῆς Ἀφρικῆς, σύμφωνα

1. Γιὰ τὴ σύνοδο τοῦ 861 καὶ τὴν ἐπικύρωση τῆς ἐκλογῆς τοῦ Φωτίου, πρβλ. J. B. Bury, *A History of the Eastern Roman Empire, from the Fall of Irene to the Accession of Basil I*, Λονδίνο 1912, σελ. 195 - 198 (χρονολογεῖ τὴ σύνοδο τὸν Μάιο τοῦ 861) καὶ F. Dvornik, *Le schisme de Photius, histoire et légende*, Παρίσι 1950, σελ. 116 - 143.

2. Πρβλ. F. Dvornik, *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, Παρίσι 1926. Τοῦ ἴδιου, *Byzantine Missions among the Slavs. SS Constantine - Cyril and Methodius*, Rutgers Byzantine series, New Brunswick, New Jersey 1970.

3. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 165 CSHB. Ψευδοσυμεών σελ. 665 CSHB. Συν. Γεωργίου Μοναχοῦ σελ. 824 CSHB.

4. Πρβλ. F. Dvornik, *Byzantium and the Roman Primacy*, Νέα Ὑόρκη 1966, σελ. 101 - 123.

5. Πρβλ. Bury, στὸ ἴδιο, σελ. 201 καὶ G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*³, Μόναχο 1963, σελ. 193.

μέ τή ρητή μαρτυρία τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου¹, ἔχουν γίνει τόσο ἐπικίνδυνοι, ὥστε νά ἀπειλοῦν ὄχι μόνο τή Σικελία καί τήν Ἰταλία, ἀλλά καί τίς ἴδιες τίς ἀκτές τῆς δυτικῆς Βαλκανικῆς, τόν ἴδιο χρόνο 867.

β) Ἡ προτεραιότητα πού ἔδωσε ὁ Βασίλειος Α΄ στὰ προβλήματα τῆς Δύσης

Ὁ Βασίλειος Α΄, ἀμέσως μετὰ τήν ἀνοδό του στό θρόνο, τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 867, καθαιρεῖ τὸν Φώτιο, ἐπαναφέρει τὸν ἐξόριστο ὡς τότε πατριάρχη Ἰγνάτιο (867 - 877) πού εἶχε τήν εὐνοια τοῦ πάπα Νικολάου Α΄ καί στέλνει πρεσβεία στὴ Ρώμη μετὰ ἐπικεφαλῆς τὸ βασιλικὸ σπαθάριο Βασίλειο Πινακᾶ². Ὁ ὑπερασπιστὴς ὅμως τῶν πρωτείων τῆς Παπασύνης Νικόλαος Α΄ εἶχε πεθάνει στίς 13 Νοεμβρίου τοῦ 867 καί ἡ πρεσβεία τοῦ Βασιλείου, φτάνοντας στὴ Ρώμη, βρῆκε στὴν παπικὴ ἔδρα τὸν Ἀδριανὸ Β΄ (867 - 872).

Εἶναι ἡ ἐποχὴ πού οἱ ἐπιδρομὲς τῶν Ἀράβων ἔχουν φτάσει ὡς τὴ Β. Ἀδριατικὴ τὰ φρούρια Βούτοβα, Ρῶσα καί Δεκάτερα ἔχουν πρόσφατα καταληφθεῖ³. Ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτορας, ἀνταποκρινόμενος στὴν ἐκκλήση τῶν κατοίκων τῆς Ράγουσας πού πολιορκεῖται ἐδῶ καί ἀρκετὸν καιρὸ ἀπὸ τοὺς Ἀγαρηνοὺς τῆς Καρχηδόνας⁴, στέλνει τὸν πατρίκιο καί δρουγγάριο τοῦ πλωίμου Νικήτα Ὁροῦφα⁵ μετὰ μεγάλο στόλο στὴ Δαλματία⁶ πού, γύρω στὰ 870 περίπου, γίνεται θέμα⁷. Στίς ἀρχὲς τοῦ 868 λοιπόν, ὁ βυζαντινὸς στόλος ἔχει ἤδη κάνει μιὰ δυναμικὴ ἐμφάνιση στὰ νερά τῆς Ἀδριατικῆς.

1. Βλ. Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου, Βίος Βασιλείου, Συν. Θεοφ. σελ. 288 CSHB: . . . καὶ τῶν πλείστων τῆς Σικελίας ὑπὸ τῆς ρειτονοῦσης τῶν Καρχηδονίων δυνάμεως καταπολεμηθείσης καὶ ὑποφόρου τοῖς βαρβάροις γεγενημένης, . . . σελ. 289: . . . οἱ ἀπὸ Καρχηδόνος Ἀγαρηνοί, . . . ἕξ καὶ τριάκοντα πλοίων πολεμικῶν κατὰ Δαλματίας στόλον ἀπέστειλαν. . .

2. Βλ. Mansi XVI, 23, 46 - 47A, 50, 53. Πρβλ. καὶ T. C. Lounghis, *Les ambassades byzantines en Occident, depuis la fondation des états barbares jusqu'aux Croisades (407 - 1096)*, Ἀθήνα 1980, σελ. 191.

3. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 289. Πρβλ. Δ. Α. Ζακυθηνοῦ, *Βυζαντινὴ Ἱστορία (324 - 1071)*, ἐν Ἀθήναις 1972, σελ. 259. Ἐπίσης H. Grotz, *Erbe wider Willen. Hadrian II. (867 - 872) und seine Zeit*, Βιέννη - Κολωνία - Graz 1970, σελ. 190.

4. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 289. Πρβλ. E. Eickhoff, *Seekrieg und Seepolitik zwischen Islam und Abendland*, Βερολίνο 1966, σελ. 212 καὶ Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 11 - 12.

5. Συν. Θεοφ. σελ. 290. Πρβλ. Hélène Ahrweiler, *Byzance et la mer*, Παρίσι 1966, σελ. 104. R. Guiland, *Les patrices stratèges byzantins en Italie méridionale, de l'avènement de Basile Ier à la mort de Léon VI (867 - 912)*, Recherches sur les institutions byzantines, τόμ. Β΄, Βερολίνο - Ἀμστερνταμ 1967, σελ. 170. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 13.

6. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 291 - 292.

7. Πρβλ. J. Ferluga, *Vizantiska uprava u Dalmatsiji*, Βελιγράδι 1957, σελ. 68 - 96 καὶ στὴ γαλλικὴ περίληψη σελ. 157.

Οί Ἄραβες πού πολὺ εὐκόλα παραιτοῦνται ἀπὸ τῆ Ράγουσα — ἡ ἀναγγελία καὶ μόνο τῆς ἀφίξης τοῦ βυζαντινοῦ στόλου στάθηκε ἱκανὴ νὰ τοὺς κάνει νὰ ἐγκαταλείψουν μιὰ βασικῆς σημασίας περιοχὴ γιὰ τὴν κυριαρχία τους στὴν Ἀδριατικὴ καὶ τὴ στενότερη «πολιορκία» τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου — ἀποβιβάζονται στὴν Ἰταλία πού «νῦν Λαγοβαρδία ὠνόμασται»¹ καὶ «συνεχῶς αὐτὴν κατατρέχοντες καὶ ἀφειδῶς ληιζόμενοι», καταλαμβάνουν ἑκατὸν πενήντα κάστρα². Ἡ ἴδια ἡ Ρώμη ἀπειλεῖται³. Στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ ἑνατοῦ αἰῶνα, τὸ μέλλον τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης θὰ κρινόταν στὴν Ἰταλία.

Στὴ Δαλματία, σὲ μιὰ ἀραβικὴ ἐπίθεση, ὁ Βασίλειος Α΄ ἀπάντησε μὲ μιὰ βυζαντινὴ ἀντεπίθεση· οἱ ἐνέργειές του αὐτὲς γίνονται στὴ Βαλκανικὴ, ὅπου κανένας δυτικὸς στρατὸς δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν κυριαρχία του. Σὲ ἀντίθεση ὅμως μὲ τὴ γρήγορη καὶ ἀποτελεσματικὴ ἐπέμβασή του στὴ Δαλματία, ὁ Βασίλειος Α΄ διστάζει ν' ἀκολουθήσῃ ἀμέσως τοὺς Ἄραβες στὴν Ἰταλία, ἀν καὶ διαθέτει ἕνα στόλο ἑκατὸ πλοίων κι ἕναν ἱκανότατο ἀρχηγό, ὅπως τὸν Νικήτα Ὁρούφα. Ἐτσι προετοιμασμένος, θὰ μπορούσε ἴσως νὰ καταλάβῃ τὶς δυὸ παράλιες πόλεις, τὸν Τάραντα καὶ τὸ Μπάρι, πού βρίσκονται κάτω ἀπὸ ἀραβικὴ κατοχὴ.

Πρὶν κάνει ὅμως ὅποιαδήποτε κίνηση πρὸς τὴν Ἰταλία, «διαπρεσβεύεται πρὸς Λοδοῖχον, τὸν ῥῆγα Φραγγίας καὶ τὸν πάπα Ῥώμης. . .»⁴, ζητάει δηλαδὴ ἐνίσχυση ἢ ἴσως καὶ ἔγκριση γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ἐπέμβῃ στὶς ἰταλικὲς ὑποθέσεις.

Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, οἱ ἀμυντικὲς ἱκανότητες τῶν δυὸ δυνάμεων τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου — πάπα Ῥώμης καὶ καρολίγγειου αὐτοκράτορα — εἶναι ἀνεπαρκεῖς γιὰ τὴν ἀναχαίτιση τῶν Ἀράβων πού ἔχουν ἐδραιώσῃ τὴν κυριαρχία τους στὴ Σικελία καὶ ἔχουν καταλάβῃ τὶς πόλεις Τάραντα καὶ Μπάρι στὴ Ν. Ἰταλία. Εἶναι φανερό ὅτι γιὰ τὶς καθεαυτὸ ἰταλικὲς δυνάμεις εἶναι πιὸ εὐκόλο νὰ καταπολεμήσουν τοὺς Ἄραβες στὴ Ν. Ἰταλία, ὅπου οἱ κτήσεις τους δὲν ἔχουν ἐδαφικὴ συνοχὴ, παρὰ στὴ Σικελία, ὅπου κατέχουν πιά τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς.

Ὅμως, μετὰ ἀπὸ εἴκοσι χρόνια ἔντονης δραστηριότητος στὴν Ἰταλία (847 - 867), ὁ δυτικὸς αὐτοκράτορας Λουδοβίκος Β΄ (850 - 875) δὲν μπορεῖ νὰ δράσῃ ἀποτελεσματικὰ. Ὁ φραγγικὸς στρατὸς εἶναι ἰσχυρὸς ἀλλὰ σχεδὸν ἀνίκανος νὰ ἀποκρούσῃ τὶς ξαφνικὲς ἐπιδρομὲς-ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων. Ἐπομένως, οἱ ἰταλικὲς δυνάμεις στὸν πόλεμο αὐτὸ χρειάζονταν ἐνίσχυση πού, ἀντι-

1. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 290.

2. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 292.

3. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 290: . . ἄχοι καὶ αὐτῆς σχεδὸν τῆς ποτὲ μεγαλοδόξου Ῥώμης ἐκράτησαν (οἱ ἐξ Ἀφρικῆς Σαρχκηνοί). . . Σχετικὰ μὲ τὴν ἀραβικὴ ἀπειλὴ ἐναντίον τῆς Ῥώμης τὸν ἑνατὸ αἰῶνα πρβλ. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 15 καὶ Eickhoff, στὸ ἴδιο, σελ. 211 κέ.

4. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 293.

κειμενικά, μόνο ένας στόλος μπορούσε να προσφέρει. Και ο βυζαντινός στόλος του Νικήτα Ξορύφα ήταν ήδη πολύ κοντά. . .

Αφού ο Βασίλειος Α', όπως φαίνεται από τις πρώτες κιόλας ενέργειές του, έχει σχεδόν πλήρη αντίληψη για την όλη κατάσταση και ξέρει πώς ή βοήθειά του είναι αναγκαία, γιατί ζητάει ενίσχυση από τον Λουδοβίκο Β' και τον πάπα Ρώμης; Είναι πράγματι αυτό που λέει ο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος, ότι δηλαδή οι δυνάμεις του Βασιλείου δεν έπαρκοῦν για την αντιμετώπιση του έχθρου¹ ή μήπως υπάρχουν κι άλλοι λόγοι; Ο Βασίλειος Α' δείχνει να φοβάται — και είχε δίκιο, όπως απέδειξαν αργότερα τα πράγματα — μιὰ ένδεχόμενη δυτική αντίδραση, σὲ μιὰ απόπειρα αποκατάστασης τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας στη Ἰταλία.

Έτσι, ο βυζαντινός στόλος συμμετέχει στην πολιορκία του Μπάρι που πέφτει στις 2 Φεβρουαρίου του 871, όχι όμως και στην κατοχή του· η πόλη περιέρχεται την ίδια χρονιά στην κυριαρχία μόνο του Λουδοβίκου Β', πράγμα που αποσιωπᾷ ο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος. Μετά από αυτό, όπως δείχνει η χρονολογική σειρά τῶν γεγονότων, ο Βασίλειος εγκαταλείπει — προσωρινά — την Ἰταλία για να στραφεῖ ἐναντίον τῶν Παυλικιανῶν στην Ἀνατολή².

Ὡς τὴ στιγμή αὐτή, ἡ αὐτοκρατορία εἶχε κρατήσῃ σαφῶς ἀ μ υ ν τ ι κ ῆ καὶ ἐ π ι φ υ λ α κ τ ι κ ῆ στάση στην Ἀνατολή, ἐπειδὴ οἱ δυνάμεις τῆς ἦταν ἀπασχολημένες στὸ δυτικὸ μέτωπο. Οἱ Παυλικιανοί, ἐκμεταλλεῶμενοι αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ γεγονός, ἐπιχειροῦσαν ἐπιδρομές, με ἀρχηγό τους τὸν Χρυσόχειρα, ἐναντίον τῆς βυζαντινῆς ἐπικράτειας, φτάνοντας χωρὶς νὰ συναντήσουν ἰδιαίτερες δυσκολίες, ἀφοῦ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων εἶχε μεταφερθεῖ στη Δύση — ὡς τὴ Νικομήδεια, τὴ Νίκαια, τὸ θέμα Θρακησίων καὶ τὴν πρωτεύουσά του Ἔφεσο, περιοχὲς που βρίσκονταν καὶ κοντὰ στην Κωνσταντινούπολη, καὶ κάτω ἀπὸ τὸ στενὸ ἔλεγχο τῆς κεντρικῆς διοίκησης.

Ὁ αὐτοκράτορας ὅμως δὲν ἀπάντησε στρατιωτικὰ σ' αὐτὲς τὶς ἐπιδρομές· ἀντίθετα, θέλοντας προφανῶς νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην στην Ἀνατολή, ἐπειδὴ τοῦ ἦταν πρακτικὰ ἀδύνατο καὶ οικονομικὰ ἀσύμφορο νὰ διαθέτῃ ταυτόχρονα στρατεύματα σὲ δυὸ μέτωπα, Ἀνατολὴ καὶ Δύση, ἔστειλε πρεσβεία στὸν Χρυσόχειρα τὴ δευτέρα χρονιά τῆς βασιλείας του (869), με ἐπικεφαλῆς τὸν Πέτρο Σικελιώτη³, καὶ πρότεινε εἰρήνη καὶ ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων που εἶχαν συλληφθεῖ στίς συγκρούσεις μεταξύ Βυζαντινῶν καὶ Παυλικιανῶν στὴ Μ.

1. Βλ. Συν. Θεοφ. στὸ ἴδιο: . . . καὶ τὰς μὲν ἤδη χάριν τῶν Ῥαουσαίων. . . προαποσταλείσας δυνάμεις. . . οὐκ ἀξιομάχους πρὸς τοσαύτην τῶν βαρβάρων πληθὺν ἐδοκίμασε. . .

2. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 293 - 294: . . . καὶ ἡ μὲν πρώτη κατὰ τὴν ἐσπέραν στρατεία τῷ βασιλεὶ τοιοῦτον πέρας ἐδέξατο. . .

3. Πρβλ. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 27 καὶ P. Lemerle, *L'histoire des Pauliciens d'Asie Mineure d'après les sources grecques*, TM 5 (1973), σελ. 1 - 144, ἐδῶ σελ. 103.

Ἄσσία¹. Ὁ Πέτρος Σικελιώτης πού παρέμεινε στήν Τεφρική ἑννέα μῆνες², πέτυχε μόνο τήν ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων, ἐπειδὴ ὁ Χρυσόχειρας στὸ θέμα τῆς εἰρήνης ἐπέβαλε βαρύτερους ὅρους: ἔχοντας καταλάβει ὅτι ἡ αὐτοκρατορία ἀδυνατοῦσε αὐτὴ τὴν ἐποχὴ νὰ ἀντιμετωπίσει τὶς δυνάμεις του, ζήτησε νὰ περιέλθει στήν κυριαρχία του ὁλόκληρη ἡ Μ. Ἄσσία³. Τὴν ἀπάντηση αὐτὴ μετέφερε ὁ Πέτρος Σικελιώτης στὸν Βασίλειο Α', φτάνοντας τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 870 στήν Κωνσταντινούπολη.

Ἡ πρεσβεία ὅμως αὐτὴ εἶχε προσφέρει στήν αὐτοκρατορία τὴν ἀπαιτούμενη ἀνάπαυλα: ἡ πρώτη φάση τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Βασιλείου Α' στὴ Δύση τέλειωσε στὶς ἀρχὲς τοῦ 871 μὲ τὴν κατάληψη τοῦ Μπάρι ἀπὸ τὶς χριστιανικὲς δυνάμεις. Ὁ αὐτοκράτορας φροντίζει μόνο νὰ σταθεροποιήσει τὴ θέση του στὸ γεωγραφικὸ αὐτὸ τομέα κάνοντας τὴ Δαλματία θέμα: σὲ λίγο θὰ ἄρχιζε ἕνα *bellum diplomaticum* ἀνάμεσα στοὺς δυὸ αὐτοκράτορες Βασίλειο Α' καὶ Λουδοβίκο Β' γιὰ τὴ νομιμότητα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τίτλου καὶ τὴν κατοχὴ τοῦ Μπάρι⁴.

Οἱ δυνατότητες γιὰ νέες πολεμικὲς ἐπεμβάσεις στήν Ἰταλία ἔλειψαν. Ὁ Βασίλειος Α', ἀπερίσπαστος τώρα πιά ἀπὸ τὴ Δύση, ἀνοίγει τὸ μέτωπο στήν Ἀνατολὴ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν Παυλικιανῶν, ἀμέσως μετὰ τὴν πτώση τοῦ Μπάρι, τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 871, «ἕαρος ὑπολάμποντος τὰ ὄπλα ἀνείλετο». Ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας ἡγεῖται τῆς ἐκστρατείας ἐναντίον τοῦ Χρυσόχειρα⁵. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως τῆς ἐκστρατείας αὐτῆς δὲν εἶναι καθόλου εὐνοϊκά: μὴ μπορώντας νὰ καταλάβει τὴν Τεφρική⁶, κυριεύει τὰ γειτονικὰ φρούρια «Ἄβαραν» καὶ «Σπάθην»⁷. Ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος θέλοντας προφανῶς νὰ ἀπαλύνει τὴν ἤττα τοῦ παπποῦ του, δὲν ἀναφέρει ὅτι ὁ αὐτοκράτορας θὰ εἶχε αἰχμαλωτισθεῖ ἂν δὲν παρενέβαινε ὁ Θεοφύλακτος Ἀβάστακτος⁸. Ὁ Χρυσόχειρας, ἐπωφελοῦμενος ἀπὸ τὴ νίκη αὐτῆ, ἐπιχειρεῖ νέες ἐκστρατεῖες

1. Γιὰ τὴν πρεσβεία τοῦ Πέτρου Σικελιώτη, πρβλ. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 31 καὶ Lemerle, στὸ ἴδιο, σελ. 98.

2. Βλ. Ἱστορία Πέτρου Σικελιώτη 188: TM 4 (1970), σελ. 67: ... Ἐκεῖσε οὖν ἑννεαμηνιαῖον χρόνον διατρίψαντες... καὶ Lemerle, στὸ ἴδιο, σελ. 19.

3. Βλ. Γενέσιο, σελ. 86, ἔκδ. Lesmueller-Werner-Thurn, CFHB.

4. Γιὰ τὸ γράμμα τοῦ Βασιλείου πού, ὅπως εἶναι γνωστό, δὲν σώθηκε (βλ. Χρονικὸ Σαλέρνου 107: MGH SSRG, III, 521 - 527), πρβλ. J. Gay, *L'Italie méridionale et l'empire byzantin depuis l'avènement de Basile Ier jusqu'à la prise de Bari par les Normands (867 - 1071)*, Παρίσι 1904, σελ. 84 - 88 καὶ Dölger, *Regesten* 487.

5. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 266. Πρβλ. Lemerle, στὸ ἴδιο, σελ. 103.

6. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 267.

7. Βλ. Συν. Θεοφ. στὸ ἴδιο. Γιὰ τὰ φρούρια αὐτὰ πρβλ. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 33 καὶ σημ. 3.

8. Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ μνημονεύουν ὁ Λέων Γραμματικὸς, σελ. 255 CSHB, ὁ Ψευδοσυμεών, σελ. 690 CSHB, Ἡ Συν. τοῦ Γεωργ. Μοναχοῦ ἔκδ. Istrin, σελ. 19 καὶ ὁ Θεοδόσιος Μελιτηνὸς ἔκδ. Tafel, σελ. 178.

φτάνοντας, τὸ 872, ὡς τὴν Ἄγκυρα¹. Τὴν ἴδια χρονιά, ὁ Βασίλειος Α΄ στέλνει ἐναντίον τῶν Παυλικιανῶν τὸν δομέστικο τῶν σχολῶν Χριστόφορο² ποὺ καταφέρει νὰ τοὺς νικήσει στὸ Βαθυρρύακα, νὰ καταλάβει τὴν Τεφρική καὶ νὰ ἀπαλλάξει ἔτσι τὴν αὐτοκρατορία ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις τους³.

Ἐχοντας ἐξοντώσει τοὺς Παυλικιανούς, ὁ αὐτοκράτορας ἐκστρατεύει ἐναντίον τῶν Ἀράβων τὸν ἐπόμενο χρόνο 873: εἰσβάλλει στὴν περιοχὴ τοῦ Εὐφράτη κυριεύοντας τὶς πόλεις Ζάπετρα καὶ Σαμόσατα. Ὡστόσο, στὴν προσπάθειά τους νὰ καταλάβουν τὴ Μελιτηνή, τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα ἡττῶνται, χωρὶς νὰ πετύχουν τὸν ἀντικειμενικὸ τους σκοπὸ⁴.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὶς πολεμικὲς του ἐνέργειες, ὁ Βασίλειος Α΄ προβαίνει καὶ σὲ λήψη διοικητικῶν μέτρων στὴν Ἀνατολή, ὅπως εἶχε κάνει λίγο νωρίτερα καὶ μὲ τὴ Δαλματία. Τὸ 873 ἰδρύει τὸ θέμα Χαρσιανοῦ ποὺ τὸ 863 ἀναφέρεται ὡς κλεισοῦρα⁵. Στὸ ἐξῆς, στὸ θέμα αὐτὸ θὰ ὑπάρχει τακτικὸς στρατὸς ὑπὸ τὶς διαταγὲς ἐνὸς στρατηγοῦ ποὺ θὰ διορίζεται ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, εἶναι πολὺ πιὸ εὐκόλο γιὰ τὴν κεντρικὴ διοίκηση νὰ ἐλέγχει καὶ νὰ διαθέτει τὸ θεματικὸ στρατὸ ὅπου οἱ περιστάσεις τὸ ἀπαιτοῦν.

Καὶ οἱ περιστάσεις, ὅπως φαίνεται, ἀπαιτοῦν τὴν παρουσία στρατοῦ στὴν Ἰταλία, ὅπου τὸ ἔργο τοῦ αὐτοκράτορα δὲν ἔχει ἀκόμα ὀλοκληρωθεῖ. Γιὰ τὴ διεξαγωγὴ καὶ τὴ διεκπεραίωση νέων ἐπιχειρήσεων χρειάζονται ἱκανοὶ ἀρχηγοί, ἀλλὰ καὶ πολυάριθμα στρατεύματα. Καὶ τὰ στρατεύματα αὐτά, σ' ἓνα μεγάλο βαθμὸ, μόνο ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ θὰμποροῦσαν νὰ διατεθοῦν.

Πράγματι, τὰ στρατεύματα τῶν ὁποίων θὰ ἡγηθεῖ ἀργότερα (882/884) ὁ Στέφανος Μαξέντιος, θὰ ἀποτελοῦνται ἀπὸ Θράκες, Μακεδόνες, ἐπίλεκτους Χαρσιανίτες καὶ Καππαδόκες⁶. Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ὁ παλαιός, στὰ χρόνια 885/886, θὰ καταλάβει τὴν Ἀμάντια, τὰ κάστρα Τρόπας καὶ ἀγίας Σεβερίνας

1. Πρβλ. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 34 καὶ Lemerle, στὸ ἴδιο.

2. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 272. Τὸ ὄνομα τοῦ Χριστόφορου, γαμπροῦ τοῦ Βασιλείου, ἀναφέρουν ἡ Συνέχεια τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ, σελ. 841 CSHB καὶ ἐκδ. Istrin, σελ. 20.

3. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 272 - 276. Πρβλ. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 38. Ὁ Lemerle (στὸ ἴδιο, σελ. 108) χρονολογεῖ τὴν κατάληψη τῆς Τεφρικής τὸ 878. Ἡ ἄποψη τοῦ Lemerle ἐνισχύει ἀκόμη περισσότερο τὴν ἐκδοχὴ, ὅτι ὁ Βασίλειος, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πρώτης δεκαετίας τῆς βασιλείας του, ἔδωσε τὸ κέντρο βάρους ὅλων του τῶν προσπαθειῶν στὴ Δύση, χωρὶς νὰ ἔχει ὀλοκληρωθεῖ τὸ ἔργο του ἐναντίον τῶν Παυλικιανῶν στὴν Ἀνατολή.

4. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 268 - 271.

5. Βλ. Γενέσιο, σελ. 68 - 69. Πρβλ. A. Pertusi, *Constantino Porfirogenito, de Thematibus*, Βατικανὸ 1952, πίνακας II στὸ τέλος τοῦ βιβλίου. Ἐπίσης Ζακυθηνό, *Βυζαντινὴ Ἱστορία*, σελ. 338 καὶ «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», τόμ. Η΄, Ἀθήνα 1979, σελ. 170 (Ν. Οἰκονομίδης).

6. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 312. Πρβλ. A. Pertusi, *Contributi alla storia dei temi bizantini dell'Italia meridionale*, Atti del 3o Congresso Internazionale di studi sull'Alto Medioevo, Spoleto 1958, σελ. 459 - 481, ἐδῶ, σελ. 470.

μέ στρατιωτικές δυνάμεις από την Ἀνατολή, μέσα στις οποίες αναφέρεται κι ὁ παλιὸς ὑπηρετὴς τοῦ Χρυσόχειρα Διακονίτζης¹.

Σύμφωνα λοιπὸν μετὰ τὴν διήγηση τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου, ἡ μεταφορὰ ἀνατολικῶν στρατευμάτων στὴν Ἰταλία θὰ ἀποκοτοῦσε ἔντονο ρυθμό. Ἔτσι, ἡ διοικητικὴ ὀργάνωση τῆς περιοχῆς τοῦ νεοϊδρυμένου θέματος Χαρσιανοῦ, καθὼς καὶ ἡ σύνθεση τῶν στρατευμάτων αὐτῶν ὑποδηλώνουν, ὅτι ἀπώτερος σκοπὸς τοῦ Βασιλείου Α' ἦταν ἡ προετοιμασία τῶν νέων ἐπιχειρήσεων τοῦ στὴν Ἰταλία.

Εἶναι ἀξιοπρόσεκτο τὸ ὅτι οἱ νέες αὐτὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ αὐτοκράτορα στὴν Ἰταλία ἀρχίζουν τὸν ἴδιο χρόνο πού ἱδρύεται τὸ θέμα Χαρσιανοῦ, δηλαδὴ τὸ 873: ἡ ἀφιξὴ προφανῶς μιᾶς ἰσχυρῆς βυζαντινῆς στρατιᾶς μετὰ ἀρχηγὸ τὸν πατριῆκο Γρηγόριο στὸ Ὄτραντο ὑποχρεώνει τὸν πρίγκιπα τοῦ Μπενεβέντο Adelchis (853 - 878) νὰ γίνεῖ φόρου ὑποτελὴς στὴν αὐτοκρατορία². Ἀπὸ τότε καὶ ὡς τὴν κατάληψη τοῦ Μπάρι ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς³, ἡ ἐδαφικὴ ἐξάπλωση τῆς αὐτοκρατορίας στὴν Ἰταλία εἶναι ἀναμφισβήτητη⁴. Ἡ χρονολογικὴ διαδοχὴ λοιπὸν τῶν γεγονότων τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου Α' στὴ διάρκεια τῆς πρώτης δεκαετίας τῆς βασιλείας του ἀποδεικνύει τὴν προτεραιότητα τῆς Δύσης ἔναντι τῆς Ἀνατολῆς.

II. ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α'

α) Ἡ ἀνάγκη γιὰ συμφιλίωση μετὰ τὴν Παπασύνη

Μετὰ τὴν γρήγορη ὑπαναχώρησή του στὸ πατριαρχικὸ-ἐκκλησιαστικὸ θέμα ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνοδὸ του στὸ θρόνο, ὁ Βασίλειος Α' δίνει στὸ πρόβλημα τὶς πραγματικὲς πολιτικὲς διαστάσεις του. Ποιὲς εἶναι αὐτές;

Ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος δὲν λέει ὅτι οἱ αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας τοῦ Ἀμορίου εἶχαν παραμελήσει τὴν αὐτοκρατορία, ἀλλά, ὅτι ἐπὶ τῆς δυναστείας τοῦ Ἀμορίου ὀρισμένα συγκεκριμένα ἐδάφη κινδύνευαν νὰ χαθοῦν ὀριστικά. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἐδάφη τῆς Ἑσπέρας ἢ τὰ «πρὸς δυόμενον ἥλιον», ἢ Δαλματία, ἢ Παννονία⁵, καὶ ὄχι κάποια ἄλλα στὴν Ἀνατολὴ ἢ ἀλλοῦ. Τὰ

1. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 313. Πρβλ. Pertusi, στὸ ἴδιο καὶ H. Grégoire, *La carrière du premier Nicéphore Phocas*, Προσφορὰ εἰς Στ. Κυριακίδην, Θεσσαλονίκη 1953, σελ. 236.

2. Πρβλ. Gay, στὸ ἴδιο, σελ. 106. Vera von Falkenhausen, *Untersuchungen über die byzantinische Herrschaft in Süditalien vom 9. bis ins 11. Jahrhundert*, Wiesbaden 1967, σελ. 15.

3. Γιὰ τὴ χρονολογία καὶ τὴν ἡμερομηνία τῆς κατάληψης τοῦ Μπάρι ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς, πρβλ. Falkenhausen, στὸ ἴδιο, σελ. 19, σημ. 128.

4. Πρβλ. Gay, στὸ ἴδιο, σελ. 110 - 111, σημ. 1 καὶ Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 66.

5. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 288. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανόν, κεφ. 29, 88 - 98, ἐκδ. Moravcsik - Jenkins, CFHB, σελ. 126.

ἐδάφη τῆς Ἑσπέρας ἦταν ἐκεῖνα ποῦ διέτρεχαν τὸν κίνδυνο νὰ χαθοῦν ὀριστικὰ γιὰ τὴν αὐτοκρατορία, γιὰτὶ ὑπῆρχε στὴ Δύση μιὰ ἄλλη «ρωμαϊκὴ» δύναμη.

Ἡ νέα αὐτὴ ρωμαϊκὴ δύναμη — σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὸ Βυζάντιο βέβαια — εἶχε δημιουργηθεῖ τὸ 754 καὶ ἀπὸ τότε, οἱ πρόοδοί της ἦταν τεράστιες¹. Ἐχοντας ὀλόκληρη τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη, μὲ ἐξάιρεση τὴν ἀραβικὴ Ἰσπανία, στὴν ἀπόλυτη πνευματικὴ ἐπικυριαρχία της, ἔχοντας φτάσει στὸ σημεῖο νὰ ιδρῦσει μιὰ ὀλόκληρη καινούργια αὐτοκρατορία τὰ Χριστούγεννα τοῦ 800, τὴν ἐποχὴ τῆς δυναστείας τοῦ Ἀμορίου εἶχε ἀρχίσει νὰ κάνει αἰσθητὴ τὴν παρουσία της καὶ ἀνατολικότερα, μὲ διείσδυση στὰ Βαλκάνια. Ἐξἄλλου, τὸ παλιὸ «Ἰλλυρικόν» πάντα ὑπαγόταν στὸν πάπα Ρώμης, πρὶν ὁ Λέων Γ' Ἰσαυρος (ἢ ὁ Κωνσταντῖνος Ε') τὸ προσαρτήσῃ — παράνομα κατὰ τὴν κρίση τῆς Ρώμης — στὸ πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινούπολης². Ἡ ἐντελῶς πρόσφατη πείρα, ὅπως ἦταν ἡ ἀντιμετώπιση τῶν δυὸ ἀνώτατων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, πρεσβυτέρας καὶ νέας Ρώμης, στὸ θέμα τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Βουλγάρων, εἶχε ἀποδείξει τὸ μέγεθος αὐτῆς τῆς παπικῆς διείσδυσης στὴ Βαλκανικὴ χερσόνησο³.

Ἀλλά, ἂν ἡ Παπασύνη εἶχε τὴν εὐκαιρία ἢ τὴ δυνατότητα νὰ ἐπεμβαίνει ἀρκετὰ εὐκόλα σὲ περιοχὲς τόσο ἄμεσα γειτονικὲς καὶ ζωτικὲς γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπως ἦταν ἡ Βουλγαρία, ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτορας, κατευθεῖαν ἀπόγονος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου κατὰ τὴν παράδοση, φαίνεται ὅτι δὲν εἶχε πιά τὸ παραμικρὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνει σὲ περιοχὲς τῆς «Ἑσπέρας», ὅπως ἀφήνουν νὰ νοηθεῖ οἱ δισταγμοὶ τοῦ Βασιλείου Α' τὸ 868/869.

1. Σχετικὰ μὲ τὴν ἴδρυση τοῦ παπικοῦ κράτους καὶ τὴ «ρωμαϊκὴ» του ὑπόσταση, πρβλ. W. Gundlach, *Die Entstehung des Kirchenstaates und der curiale Begriff Res Publica Romanorum*, Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte, Heft 59, Breslau 1889. E. Caspar, *Das Papsttum unter fränkischer Herrschaft*, Darmstadt 1965. Ἐπίσης D. H. Miller, *Byzantine - Papal Relations during the Pontificate of Paul I: Confirmation and Completion of the Roman Revolution in the Eighth Century*, BZ 68 (1975), σελ. 47 - 62.

2. Πρβλ. V. Grumel, *L'annexion de l'Illyricum oriental, de la Sicile et de la Calabre au Patriarcat de Constantinople*, Recherches de science religieuse, 40 (Mélanges Jules Lebreton), 2 (1951 - 1952), σελ. 191 - 200, ποῦ πιστεύει ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Ε' προσάρτησε τὸ Ἰλλυρικόν. Ἀντίθετα, ὁ M. V. Anastos, *The Transfer of Illyricum, Calabria and Sicily to the Jurisdiction of the Patriarchate of Constantinople in 732 - 733*, Studi Bizantini e Neellenici 5 (1957) (Silloge Bizantina in onore di S. G. Mercati), σελ. 14 - 31 πιστεύει ὅτι ἡ προσάρτηση ἐγίνε τὸ 732 - 733 ἀπὸ τὸ Λέοντα Γ' τὸν Ἰσαυρο.

3. Πρβλ. F. Dvornik, *Photius, Nicolas I and Hadrian II*, Bsl 34/1 (1973), σελ. 33 - 50. I. Dujčev, *Au lendemain de la conversion du peuple bulgare*, Mélanges de science religieuse 8 (1951), σελ. 211 - 226. Τοῦ Ἰδίου, *Die Responsa Nicolai I Papae ad Consulta Bulgarorum als Quelle für die bulgarische Geschichte*, Festschrift des Haus-Hof-und Staatsarchivs τόμ. Α', Βιέννη 1949, σελ. 349 - 362.

Τῆ στέρξη τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ ἡ Παπωσύνη, ἀμέσως μετὰ τὴν ἔδρυση τοῦ κράτους τῆς, εἶχε φροντίσει νὰ τὴν ἀποδώσει στὴν ἴδια τὴ θέληση τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου.

Ἄνακεφαλαιώνοντας τὰ παραπάνω, καταλήγουμε στὴ διαπίστωση πὼς πρωταρχικῆς σημασίας ἀπώλεια γιὰ τὴν αὐτοκρατορία δὲν θὰ ἦταν ἐκεῖνη ποὺ θὰ ὀφειλόταν σὲ κάποια νέα ἀραβικὴ εἰσβολὴ ἢ κατάκτηση (στὴν περίπτωση αὐτῆ ὅλα θὰ μπορούσαν νὰ διορθωθοῦν μὲ μιὰ βυζαντινὴ ἀντεπίθεση, ὅπως γινόταν πάντα, λίγο-πολύ), ἀλλὰ ἓνας κίνδυνος πολὺ πιὸ ἀπειλητικός: ἡ ὀριστικὴ ἀδυναμία τῆς αὐτοκρατορίας νὰ ἀποκτήσει ἐκεῖνα ποὺ — θεωρητικὰ πάντα — περιλαμβάνονταν στὴν αὐτοκρατορικὴ οἰκουμενικὴ ρωμαϊκὴ ἰδέα.

Πιὸ συγκεκριμένα, ὁ κίνδυνος αὐτὸς συνοψιζόταν στὴν ἐνδεχόμενὴ ἐπικράτηση πολιτικῆς ἀντίληψης μὲ ἰσχυρὲς ἰδεολογικὲς βάσεις, ποὺ θὰ ἐκμηδένιζε ἢ θὰ ἐλαχιστοποιοῦσε τὶς βυζαντινὲς δυνατότητες γιὰ ἀνάκτηση χαμένων ρωμαϊκῶν ἐδαφῶν, ὅποτεδήποτε κι ἂν εἶχαν αὐτὰ χαθεῖ. Αὐτὸ τουλάχιστον φαίνεται ἀπὸ τὴ διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ἀποτελεσματικὴ ἐπέμβαση τοῦ βυζαντινοῦ στόλου στὴ Δαλματία καὶ στὴ διστακτικὴ του ἀνάμιξη στὶς ἰταλικὲς ὑποθέσεις.

Ἄπὸ αὐτὴ τὴν ἀποψη λοιπὸν, εἶναι εὐνόητο ὅτι, γιὰ νὰ μπορέσει ὁ Βασίλειος Α' νὰ ἐπέμβει στὴν Ἰταλία, ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσει συμφιλιωτικὴ πολιτικὴ πρὸς τὸν πάπα Ρώμης ποὺ, μετὰ τὰ μέσα τοῦ ὄγδου αἰῶνα, ἀπαγορεύει κάθε βυζαντινὴ ἐπέμβαση στὴ Δύση. Στὰ πλαίσια αὐτοῦ τοῦ πολιτικοῦ προγράμματος φαίνεται ὅτι ἔγινε στὰ τέλη τοῦ ἔτους 867 καὶ ἡ πρώτη ἐκθρόνιση τοῦ πατριάρχη Φωτίου.

β) Προσπάθειες γιὰ νομιμοποίηση τῆς βυζαντινῆς ἐπεκτατικῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου Α' στὴ Δύση

Ἄν λάβουμε ὑπόψη μας τὴν ἀνάγκη γιὰ συμφιλίωση μὲ τὴν Παπωσύνη ποὺ ρύθμιζε τὶς μετέπειτα πολιτικὲς καὶ στρατιωτικὲς ἐνέργειες τοῦ Βασιλείου Α', ὄχι μόνον στὴ Δύση, ἀλλὰ καὶ στὴν Ἀνατολή, εὐκόλα γίνονται κατανοητὰ τὰ ἀκόλουθα:

Οἱ ἀνάγκες ποὺ ὀδηγοῦν στὴν ἀνάκτηση τῶν «χαμένων» ἐδαφῶν — ὅπως τὰ θεωρεῖ ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος — σημαίνουν γιὰ τὸν Βασίλειο Α' ἐπέμβαση στὴν Ἰταλία. Γιὰ μιὰ τέτοια ἐπέμβαση ὅμως, χρειαζόταν ἡ συγκατάθεση-ἔγκριση τοῦ πάπα Ρώμης. Ἄλλὰ γιὰ νὰ ἀποσπάσει ὁ Βασίλειος Α' τὴ συγκατάθεση-ἔγκριση τοῦ πάπα, ἔπρεπε νὰ προηγηθεῖ ἡ ἄρση τῆς ρήξης τῶν δυῶ ἀνώτατων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν ποὺ εἶχε φτάσει στὸ ἀποκορύφωμά της στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Γ'. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ καθαιρεθεῖ ὁ τότε κάτοχος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, δηλαδὴ ὁ Φώτιος.

Ἔτσι, γίνεται φανερὸ ὅτι ἡ ἐκθρόνιση τοῦ πατριάρχη Φωτίου δὲν ἀποτελεῖ

αυτόσκοπο τῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου, ἀλλὰ μόνο μιὰ προκαταρκτικὴ ἐνέργεια ποὺ θὰ δημιουργοῦσε τὶς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιὰ πολιτικούς ἐπεκτατικούς ἐλιγμούς σὲ διεθνή κλίμακα. Ὁ Βασίλειος Α΄ δηλαδή, πρέπει νὰ ἔβλεπε καθαρὰ ὅτι ἡ παραμονὴ τοῦ Φωτίου στὸν πατριαρχικὸ θρόνο ἐμπόδιζε τὴν πραγματοποίηση τοῦ βασικότερου στόχου τῆς ἐξωτερικῆς του πολιτικῆς, ποὺ ἦταν ἡ ἐπέμβαση στὴν Ἰταλία, μὲ τὴν ἔγκριση τοῦ πάπα βέβαια, ὥστε νὰ μπορέσει ἡ αὐτοκρατορία νὰ ἀνακτήσει τὸ δικαίωμα νὰ ἔχει ἐλευθερία κινήσεων στὴ Δύση.

Τὴ συμφιλίωση μὲ τὸν πάπα Ρώμης ἀκολουθεῖ ἡ συμμαχία τοῦ Βασιλείου Α΄ μὲ τὸν Λουδοβίκο Β΄ Ἰταλικὸ τὸ 868/869· μιὰ συμμαχία ποὺ, μὲ τὴν κατάληψη τοῦ Μπάρι ἀπὸ τοὺς Φράγγγους μόνο, ἀποδεικνύεται ὄχι καὶ τόσο εὐνοϊκὴ γιὰ τὴ βυζαντινὴ ἐπεκτατικὴ πολιτικὴ στὴ Δύση. Ἡ ρῆξη τῶν δυῶ αὐτοκρατόρων θὰ πάρει τὴ μορφή ἐνὸς *bellum diplomaticum* (ἀνταλλαγὴ ἐπιστολῶν τὸ 871), ὅπου ὁ Βασίλειος Α΄ θὰ ἀμφισβητήσῃ στὸν καρολίγγειο αὐτοκράτορα τὸ δικαίωμα νὰ φέρει τὸν αὐτοκρατορικὸ τίτλο, δικαίωμα ποὺ τοῦ εἶχε ἀναγνωριστεῖ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Γ΄ καὶ ἀπὸ τὸν πατριάρχη Φώτιο¹.

Ἡ βυζαντινὴ πολιτικὴ, στὴν προσπάθειά της νὰ νομιμοποιήσῃ καὶ νὰ ἰσχυροποιήσῃ τὴ θέση της στὴ Δύση, ἐπιχειρεῖ νὰ προσεταιριστεῖ τὸ θεῖο τοῦ Λουδοβίκου Β΄, Λουδοβίκο Γερμανικὸ (840 - 876). Οἱ πρεσβεῖες ποὺ στέλνει ὁ Βασίλειος Α΄ στὸ Λουδοβίκο Γερμανικὸ, τὸν Ἰανουάριο τοῦ 872 καὶ τὸ Νοέμβριο τοῦ 873 ἀποσκοποῦν μᾶλλον στὴ σύναψη μιᾶς νέας συμμαχίας².

Αὐτὴ ἡ στροφή τοῦ Βασιλείου Α΄ πρὸς τὸν Λουδοβίκο Γερμανικὸ δὲν ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ συμφιλιωτικὴ πολιτικὴ πρὸς τὸν πάπα Ρώμης, ποὺ εἶχε ἐγκαινιάσει ὁ αὐτοκράτορας ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνοδό του στὸ θρόνο, ἀφοῦ καὶ ὁ νέος πάπας Ἰωάννης Η΄ (872 - 882), ποὺ ἐπίσημα διατηρεῖ καλὲς σχέσεις μὲ τὸν Βασίλειο Α΄, μὲ τὸν Ἰγνάτιο καί, μετὰ, μὲ τὸν Φώτιο, ἀποκρούει τὴν γερμανικὴ διαδοχὴ στὴν Ἰταλία ποὺ εἶχε ὀρίσει πεθαίνοντας ὁ Λουδοβίκος Β΄ Ἰταλικὸς καὶ στέφει στὴ Ρώμη, στίς 25 Δεκεμβρίου τοῦ 875, αὐτοκράτορα τὸν Κάρλο Φαλακρὸ (840 - 877)³, ἐπαναλαμβάνοντας κατὰ κάποιον τρόπο τὴν ἀντιβυζαντινὴ πράξη τοῦ ἔτους 800. Στὸ διάστημα ποὺ ὁ νέος δυτικὸς αὐτοκράτορας Κάρλος Φαλακρὸς ἀναθέτει στοὺς δοῦκες τοῦ Σπολέτο τὴν προστασία τῆς Ἁγίας Ἐδρας καὶ τὴν ἐνίσχυση τοῦ πάπα στὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Ἀράβων, οἱ Βυζαντινοὶ ἐξασφαλίζουν ὅσο μποροῦν τὴν κυριαρχία τους ἐκεῖ μὲ τὴν κατάληψη καὶ κατοχὴ τοῦ Μπάρι (25/12/876). Τέλος, ὁ πάπας Ἰωάννης Η΄, ὁ ὁποῖος μὲ τὴ στέψη τοῦ αὐτοκράτορα Καρόλου Φαλακροῦ εἶχε

1. Γιὰ τὴ στάση τοῦ Μιχαὴλ Γ΄ καὶ τοῦ Φωτίου πρὸς τὸν Λουδοβίκο Β΄ καὶ τὴ σύζυγό του Angilberga, βλ. Βίο Ἰγνατίου, PG 105, στ. 537.

2. Βλ. *Annales Fuldenses* στὰ 872 καὶ 873 (MGH SSRG, I, 384 καὶ 387). *Dolger, Regesten* 489 καὶ 491. Πρβλ. *Loung his*, στὸ ἴδιο, σελ. 193.

3. Πρβλ. *G a y*, στὸ ἴδιο, σελ. 115.

ἀπροκάλυπτα ἀντιτεθεῖ στήν ἀνατολική Φραγγία (Γερμανία) — μὲ τὴν ὁποία εἶχε ἔρθει σὲ διαπραγματεύσεις ὁ Βασίλειος Α΄ ἀπὸ τὸ 872 — μόλις πεθαίνει ὁ Κάρολος Φαλακρὸς στὶς 6 Ὀκτωβρίου τοῦ 877 καὶ μὴ βλέποντας ἄλλο τρόπο γιὰ νὰ καταπολεμηθοῦν οἱ Ἄραβες τῆς Ἰταλίας, προστρέχει μὲ ἰκεσίες πρὸς τὸν Βασίλειο Α΄ στὶς 2 Φεβρουαρίου τοῦ 878¹.

Ἡ πρώτη δεκαετία τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου Α΄ (867 - 877), ὅπως ὑποδηλώνει ἡ ἱεράρχηση τῶν πολιτικῶν φροντίδων τῆς αὐτοκρατορίας, κυριαρχεῖται ἀπὸ τὴν προτεραιότητα τῆς Δύσης ἔναντι τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ προτεραιότητα αὐτὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὶς ἔντονες καὶ συνεχεῖς προσπάθειες τοῦ αὐτοκράτορα γιὰ νομιμοποίηση μιᾶς νέας βυζαντινῆς κυριαρχίας στὰ ἐδάφη τῆς («Ἐσπέρας»), προσπάθειες πού, τὴν περίοδο αὐτὴ, ἐντοπίζονται ὄχι τόσο στὸ στρατιωτικὸ, ὅσο στὸ διπλωματικὸ τομέα.

Ὁ ἀραβικὸς κίνδυνος πὸ ἄμεσα ἀπειλεῖ τὴν ἰταλικὴ χερσόνησο στὰ μέσα τοῦ ἑνάτου αἰώνα², δίνει στὸν Βασίλειο Α΄ τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπέμβει στὶς ἰταλικὲς ὑποθέσεις· ἡ ἐπέμβαση αὐτὴ ὅμως δὲν ἀποσκοπεῖ σὲ προσωρινὴ στρατιωτικὴ ἐγκαθίδρυση τῆς αὐτοκρατορίας στὴν Ἰταλία, ἀλλὰ κυρίως στὴ δημιουργία νέων προϋποθέσεων γιὰ μιὰ ἐλευθερία κινήσεων στὴ Δύση.

Ὁ πάπας, ἀπὸ τὴν ἰδρυση τοῦ κράτους του (754), ἀπαγορεύει κάθε βυζαντινὴ ἐπέμβαση στὰ ἐδάφη τῆς «Ἐσπέρας», κι ἔτσι, ἡ ἐλευθερία αὐτὴ κινήσεων δὲν ὑπῆρχε γιὰ τὴν αὐτοκρατορία στὰ χρόνια τῆς δυναστείας τοῦ Ἀμορίου. Ὡστόσο, οἱ αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας αὐτῆς πὸ κατηγοροῦνται γιὰ «ραθυμία» ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Πορφυρογέννητο, εἶχαν ἀποδείξει ὅτι ἦταν πολυπράγμονες, ὅσον ἀφορᾷ τὶς στρατιωτικὲς τους ἐπιχειρήσεις στὴν Ἀνατολή. Ἄρα, τὸ γεγονός ὅτι τὰ ἐδάφη τῆς Ἐσπέρας εἶχαν πικραμεληθεῖ, ὀφείλεται στὸ ὅτι οἱ αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας τοῦ Ἀμορίου δὲν μπόρεσαν νὰ ξεπεράσουν τὸν πολιτικό-ἰδεολογικὸ φραγμὸ πὸ τοὺς ἀπαγόρευε νὰ ἐπέμβουν ἐκεῖ. Ἡ ὑπέρβαση αὐτοῦ τοῦ φραγμοῦ ἀποτελεῖ κατεξοχὴν κατόρθωμα τῆς νέας πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου Α΄.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ Ν. ΒΑΥΣΙΔΟΥ

1. Πρβλ. G a y, στὸ ἴδιο, σελ. 120.

2. Πρβλ. W. O h n s o r g e, *Die Entwicklung der Kaiseridee im 9. Jahrhundert und Süditalien*, στὸ *Abendland und Byzanz*², Darmstadt 1963, σελ. 184 - 226.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

<p>Νικόλαος Α΄ (24/4/858 - 13/11/867)</p>	<p>Φώτιος (α΄) (25/12/858 - 23/9/867) ↓ ←"Εριδες, ρήξη→</p>	<p>Μιχαήλ Γ΄ (21/1/842 - 23/9/867)</p>
<p>862: συμμαχία Λουδοβίκου Γερμανικού (840 - 876) και Βόρη (852 - 889).</p>	<p>861: ἡ τοπικὴ σύνοδος στὸ ναὸ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ἐπι-κυρώνει τὴν ἐκλογὴ τοῦ Φωτίου.</p>	<p>862: ὁ ἡγεμόνας τῆς Μοραβίας Ρασισλάβος (846 - 870) στέλνει πρεσβεία στὴν Κ/πολιὴ καὶ ζητᾷ ἀποστολὴ βυζαντινοῦ ἐπισκόπου.</p>
<p>863: στή σύνοδο τοῦ Λατσεανοῦ, ὁ πάπας κηρύσσει τὴν καθάρηση τοῦ Φωτίου.</p>	<p>Καλοκαίρι 863: ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος φτάνουν στὴ Μοραβία: ἐπὶ τρεῖς χρόνια κηρύσσουν ἐκεῖ τὸ Χριστιανισμό.</p>	<p>3 Σεπτεμβρίου 863: νίκη στὸ Λαλακόντα. Δυναμικὴ ἐμφάνιση βυζαντινοῦ στρατοῦ στὴ Βουλγαρία.</p>
<p>866: στροφή τοῦ Βόρη-Μιχαήλ πρὸς τὸν πάπα.</p>	<p>864: βάρπτιση τοῦ Βόρη ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Μιχαήλ Γ΄.</p>	

Αύγουστος/Σεπτέμβριος 867: ὁ Φώ-
τιος ἀναθεματίζει τὸν πάπα Νικό-
λαο Α΄.

Βασίλειος Α΄

(24/9/867 - 29/8/886)

23 Νοεμβρίου 867: ἐξορία Φωτίου.

867/868: ὁ βυζαντινὸς στόλος στὴ
Δαλματία, ἀπελευθέρωση Ράγουσας.
Πρεσβεία Βασιλείου στὸν πάπα.

Ἰαννῆς 869/Φεβρουάριος 870:
σύνοδος στὴν Κ/πολη. Καταδίκη Φω-
τίου. Ἡ Βουλγαρία στὴ βυζαντινὴ
σφαίρα ἐπιρροῆς. Ἰδρυση θέματος
Δαλματίας.

871: γράμμα Βασιλείου στὸν Λουδο-
βίκο. Τέρμα τῆς στρατιωτικῆς συνερ-
γασίας. Τέλος πρώτης ἰταλικῆς ἐκ-
στρατείας Βασιλείου. Ἐκστρατείες
στὴν Ἀνατολή.

Ἰγνάτιος (β΄)

(23/11/867 - 23/10/877)

← Συμφιλιωτικὴ πολιτικὴ →
↓

Ἀδριανὸς Β΄

(14/12/867 - 14/12/872)

ἀρχὲς 868: ὁ πάπας δέχεται στὴ
Ρώμη τοὺς Κύριλλο καὶ Μεθόδιο.

868/869: συμμαχία Λουδοβίκου Β΄
Ἰταλικοῦ (850 - 875) καὶ Βασιλι-
λείου Α΄.

ἀρχὲς 871: κοινὴ πολιτορχία τοῦ
Μπάρι.

2 Φεβρουαρίου 871: τὸ Μπάρι στὴν
κυριαρχία τοῦ Λουδοβίκου Β΄.

13 Αὐγούστου 871: αἰχμαλωσία
Λουδοβίκου Β΄ ἀπὸ Μπενεβεντάνου.

17 Σεπτεμβρίου 871: ἀπελευθέρωση
Λουδοβίκου Β΄ μὲ τὸν ὄρο νὰ ἀπο-
μακρυνθεῖ ἀπὸ τὴ Ν. Ἰταλία.

Ἰωάννης Η΄
(14/12/872 - 16/12/882)

873: ἀφιξή βυζαντινοῦ στρατοῦ στὸ Ὀτραντο. Ὑποταγὴ Μπενεβέντου στὸν Βασίλειο Α΄.

12 Αὐγούστου 875: θάνατος αὐτοκράτορα Λουδοβίκου Β΄ στὴ Μπρέσκια.

25 Δεκεμβρίου 875: αὐτοκρατορικὴ στέψη Καρόλου Φαλακροῦ (840 - 877)

25 Δεκεμβρίου 876: τὸ Μπάρι περιέρχεται στὴ βυζαντινὴ κυριαρχία.

26 Φεβρουαρίου 878: ὁ πάπας μὲ ἐπιστολὴ του ζητάει τὴ στρατιωτικὴ βοήθεια τοῦ Βασιλείου Α΄.

21 Μαΐου 878: πτώση Συρακουσῶν. Οἱ Ἀραβες κύριοι τῆς Σικελίας.

872: ἄλωση Τεφρικῆς, καταστροφὴ Παυλικιανῶν. Πρεσβεία Βασιλείου στὸν Λουδοβίκο Γερμανικό.

873: ἔδρυση θέματος Χαρσιανοῦ. Νοέμβριος 873: δεύτερη πρεσβεία στὸν Λουδοβίκο Γερμανικό.

875: ἐπαναφορὰ Φωτίου καὶ συμφιλίωσή του μὲ Ἰγνάτιο.

Φώτιος (β΄)
(26/10/877 - 29/9/886)
↓
←φιλικὴ στάση→

